

ISMERKEDÉS A FORDÍTÁSOK ÁLTAL

MIHAL RAMACS

Az irodalmi, művelődési és társadalmi kérdésekkel foglalkozó ruszin nyelvű folyóirat, a *Svetlosc* 1966 őszén újul meg. Második megszületése, a megjelentetésében beállt tizenkét éves szünet után (a háború utáni *Svetlosc* 1952 és 1954 között jelent meg), jelentős eseménye a ruszin irodalomnak s a kultúrának általában. Mert ebben a szomorú köztes időszakban — joggal nevezhetjük így a ruszin irodalomnak az ötvenes évek második felét, illetve a hatvanas évek elejét felölelő fejezetét — az irodalmi élet a *Ruske slovo* hetilapban és a népkalendáriumban időnként megjelentetett versekre és elbeszélésekre szűkölt le.

A megújulást, a felélénkülést a következő kiadványok jelzik: a ruszin írók elbeszéléseinek válogatott kiadása *Odjeci s ravnice* (1961, A síkság visszhangjai) címmel, a *Koraci* (1963, Lépések) című első mesekönyv, amely Mikola M. Kocsis munkája, valamint Mihailo Kovacs első verseskötete, a *Moj svet* (1964, Világom). A következő lépcsőfokot az jelentette, hogy a *Ruske slovo*-ban havonta jelentkező melléklet indult be *Literaturne slovo* elnevezéssel, szintén 1964-ben, hogy mindezt szinte megkoronázza aztán a *Svetlosc* felújítása, megtörve azt a több esztendőcsönDET, amely 1954-ben állt be, az egyetlen ruszin nyelvű folyóirat — jobára mindmáig tisztázatlan körülmények között történt — megszűnésével.

A legtömörebben összefoglalva, ez minden, amit el kellene mondani, hogy érthetővé váljon, az irodalmi alkotások ruszin nyelvre való fordítására csak a folyóirat újbóli beindításával nyílt lehetőség. A két háború között ritkaságnak számított és rövid ideig tartott a lendületesebb irodalmi és fordítói tevékenység, közvetlenül a háború után — lebecsülés nélkül mondva — tiszteletreméltó próbálkozások kezdődtek a jugoszláv irodalom és a világirodalom határtalanul széles területeinek megközelítésére. A harvanas évek második feléig azonban valamilyen átgondoltabb fordításirodalomról csak feltételes módban beszélhetünk, azzal az utalással, hogy az addigi fordítások többsége iskolai olvasókönyvekben s a gyermekek havonta megjelenő lapjában, a Pionírkertben (*Pionirska tahradka*) jelent meg.

A *Svetlosc* megjelenésével a helyzet alapvetően megváltozik: az irodalombarátok széles tábora folyamatosan számon tarthatja ruszin nyelven a más nemzetek és nemzetiségek jelentős irodalmi alkotásait. Nem véletlenül említjük az irodalombarátok széles táborát; a lehetséges olvasók számához arányítva (Vajdaságban mintegy húszezer ruszin él) a nyolcszázas példányszám igen előkelő. Ezek a tények csak alátámasztják mindazt, amit a folyóirat jelentőségéről, a ruszin környezetre való hatásáról elmondtunk.

A *Svetlosc* első számában az első fordított anyagot Fehér Ferenc négy versének átültetése jelentette. Az irodalmi kölcsönösség futólagos áttekintése — a jugoszláviai magyar irodalomnak a ruszin nyelvre való fordítását illetően — most csak a lefordított szerzőkre és műveikre, valamint néhány közérdekű kérdés megpendítésére szorítkozhat.

A kortárs jugoszláviai magyar írók közül Pap József mellett Fehér Ferenc szerepel legtöbbször ruszin fordításban. Verseit továbbra is közli a folyóirat, hasonlóképpen a *Literaturne slovo* melléklet s a MAK nevű havi ifjúsági kiadvány. A Cservena Ruzsa művelődési rendezvény keretében megtartott keresztúri irodalmi találkozóan ez a jeles költő és műfordító a kiadóházak, szerkesztőségek és más intézmények egymás közti cseréjére tett javaslatot a fiatal alkotókat illetően. A javaslat a leendő fordítók képzését célozta, akik azután folyamatosan figyelemmel kísérhetik egy-egy irodalom történéseit, s a fordítás segítségével egymáshoz, valamint más nyelvterületekhez közelítenek. Sajnálattal kell megjegyezni, hogy ez a hasznos elképzelés mind a mai napig, tíz év elmúltával is, csak elképzelés maradt: papírra sem került, nemhogy megvalósítása komolyabb megbeszélés tárgya lett volna. Ez a megállapítás nem ad okot derűre, de nem tudunk róla, hogy valami az ellenkezőjét bizonyítaná, hogy például a kiadóházak (különösen ebben a pénzügyes időben) a leendő fordításokba fektetnének be. Félreértés ne essék: a Vajdaságban élő nemzetek és nemzetiségek nyelvéről való fordításról van szó. Nem mintha bárki rosszakaratán múlna, de a nyelvi korlátokon még mindig nehezen lépünk át. Ma már nem okoz gondot angolul vagy más világnyelven értő fordítót találni, de minden beszélgetés — ha a magyar, román nyelvű irodalomról van szó — annak konstataálásával kezdődik, hogy kiadóházunknak, a Ruske slovónak, nincs egyetlen olyan dolgozója vagy különmunkatársa sem, aki jól ismerné az említett nyelvek egyikét s különösebb nehézség nélkül önállóan valogatná és fordítaná azt, amit a legfontosabbnak tart. Ha a ruszin környezet e tekintetben kivélt képezne, a társadalom már bizonyára módot talált volna a helyzet gyors megváltoztatására.

A magyarról ruszin nyelvre végzett fordítás egy része sajnos egy harmadik — rendszerint szerbhorvát — nyelv közvetítésével történik. A fordító vagy a folyóiratokból, vagy más kiadványokból veszi át a fordítást, vagy talál valakit, aki vállalja a segítséget a munkában. A köz-

vetítő nyelv által készült fordítások következményeiről ékesen beszél a Szovjetunióban végzett ismert kísérlet, amelynek során Gogol egyik regényének egy részletét lefordították több világnyelvre, majd más fordítók igénybevételével a szövegeket úgymond visszafordították oroszra. Amint mondják, az eredmény katasztrofális volt. Lehet, valami hasonló történne, ha megvizsgálnánk a mi jelenlegi fordítói gyakorlatunkat is. Ruszinról is gyakran fordítanak olyanok, akik úgy vélik, tudnak oroszul, s a végeredmény olykor egvesesen mulatságos. Egy ruszin vers címét például így fordították le: Én, a kedvesemnek. Holott a vers címe: Én, útközben. Hogyan beszélhetünk így az irodalom hű átültetéséről. Szerencsére a fordításirodalom egésze azért nem az átköltött költemény átköltéséből áll, a fordítás lefordításából. A fordítások többsége feltételezhetően szöveghű, s csak olyan mértékben tér el, ami elfogadható, amennyire elkerülhetetlen. Az elmondottakkal — a témáról szólva — inkább a figyelmet szeretnénk ismételten felhívni, hogy milyen megpróbáltatásokkal találják szembe magukat a fordítók, s milyen hiányosságokkal számolhatnak.

A ruszin olvasóközönségnek a *Svetlosc* — időrendi sorrendben — a következő magyar szerzőket és alkotásokat mutatta be: Fehér Ferenc verseit, Major Nándor *Hullámok* című regényének egy részletét, Majtényi Mihály, Laták István, Gál László, Lőrinc Péter és Urbán János írásait, Gobby Fehér Gyula *Vallatás* című drámáját, Deák Ferenc *Tor* című drámáját, Gion Nándor *Ezen az oldalon* című regényét, valamint Pap József és Fülöp Gábor verseit.

Fordítóként Gyura Varga, Gyura Latyak, Natalija Kanyuh és Mikola Szegedi egyszer jelentkezik, Simeon Szakacs kétszer, Miron Kanyuh és Mihál Ramacs pedig több alkalommal.

A szemelvényeket rendszerint életrajzi és bibliográfiai adatok egészítették ki. A *Híd* fennállásának 40. évfordulója alkalmával a *Svetlosc* Oskar Davičonak a *Híd 1934—1941* című könyvhöz írt előszavából hozott részletet.

Gion Nándor *Ezen az oldalon* című regényének fordítása Miron Kanyuh és Borbély János közös munkája. Nem a könnyebb megoldást választották — nem a már meglevő szerbhórvát fordítást használták —, ha nem a fáradságosabbat s érthetően: a termékenyebbet, s ez minden tekintetben igen minőségi fordítást eredményezett.

Ez a könyv olyan tekintetben is jelentős, hogy első a *Svetlosc* Könyvtár sorában. Miután előzőleg a folyóirat részletekben közölte, hasonló módon jelent meg Juraj Tusijak *Kocsmá* című novelláskötete és Slavko Almajan *Noć od bartije* (Papírészaka) című regénye, míg az idén jelenik meg Boško Ivkov *Jeza* című regénye. Amint látható, ez a fordítások könyvtára. A folyóiratban való közlés természetesen olcsóbbá teszi a kiadást, s emeli a példányszámot. Amellett, hogy immár több mint tíz éve a *Svetlosc* minden számában közöl egy drámai szöveget, a közelmúltban

beindított könyvtárával hozzájárul a fordítói tevékenység fejlesztéséhez és a vajdasági irodalmak egymás közti jobb megismeréséhez. Egyébként tervben van a más jugoszláv nemzetek és nemzetiségek irodalma fordításának közlése is.

A hetvenes évek közepétől a *Literature slovo* havi melléklet is egyre több teret szentel a fordításoknak. Fehér Ferenc és Pap József költészeti opusának részletesebb bemutatása mellett egy vagy több alkalommal szerepeltek Ács Károly, Szirmai Károly, Fehér Kálmán, Bogdánfi Sándor és Domonkos István művei. A Vajdaság kortárs költészete sorozatban helyet kapott Judita Šalgo, Ladik Katalin és Domonkos István, míg a hetvenes évek nemzedéke elnevezésű válogatásban Balázs Attila és Bogdán Antal mutatkozott be. Danyi Magdolnának a Tézisek a legújabb jugoszláviai magyar költészetről című szövege kiegészítette azt a képet, amelyet a ruszin olvasók a jugoszláviai magyar íróknak az elmúlt más-alkotásokba s megismerni azok értékeit.

Ha átlapoznánk a MAK nevű ifjúsági folyóiratot, a lista még mintegy tíz névvel bővülne, elsősorban a fiatalabb írókéval. De ha ki is marad: — természetesen nem szándékosan — ez alkalommal néhány név, az nem ronthatja az általános benyomást, miszerint a ruszin olvasók számára elegendő alkalom nyílt bepillantást nyerni a magyar nyelven született alkotásokba s megismerni azok értékeit.

A bennfentesek természetesen jobban megítélhetik a fordítók és a szerkesztők választását a szerzőket és a műveket illetően. Mert, s ez nem valami ruszin sajátosság, a fordítók gyakran csak önmagukra hagyatkoznak, maguknak kell eldönteniük a választást. Így azután minden választás (gyűjtemény) egyfajta rálátást tesz lehetővé a bemutatandó alkotói egység vonatkozásában, tehát egyirányúan mutatja be azt az irodalmat, amelyből a fordítás történik. A meghatározott irodalom teljesebb megismerése csak az erőteljesebb és gazdagabb szerkesztőségközi együttműködés megvalósulásával válna lehetővé. Hosszú távon, természetesen. Ha ismételtén a fordítók képzése az első feladat, emlékeztetni kell, hogy a sorrend a következő: nagyobb fokú rendszerességre törekedni a kölcsönös fordításban. Már annak érdekében is, hogy kiiktassuk az egyes szerzők és műveik (nem szándékos, talán egyenesen öntudatlan) megkerülését. Hogy mind ritkábban kerüljön sor vállrándításra, ha egy más nyelvterület irodalmának jelentős, ám mások számára ismeretlen egyéniségét említik. Mindig kellemetlen ez a vállrándítás, akár egy társadalmi díj átadása, az íróegyesületi közgyűléseken az egyperces néma felállás alkalmával történik.

A más nyelvekről való fordítást illetően a visszatekintő összevetés hasonló eredménnyel járna, az említett ruszin nyelvű kiadványokra vonatkozóan. A megkésett és gyors fejlődésű irodalom számára nem is lehet más kiút, mint a gyorsított ütemű fordítás. Érdekes lenne megvizsgálni, hogy ruszinzról mennyit fordítottak le más vajdasági nyelvekre. Úgy tű-

nik, egymás megismerésében még mindig sok a fehér folt, olykor még mindig egzotikum vagyunk egymás számára. A lényegi kapcsolatok körüli porverés nyilván nem járult hozzá eme egzotikumok feltárásához, bár kérdés, nem hátrítanak-e az apák túlzott felelősséget gyermekeikre, talán ők maguk sem tanultak, tettek öbbet.

Végül: egysíkú lenne ez a gondolatmenet, ha elhanyagolnánk a tényt, hogy az egymás kölcsönös megismerése nemcsak az egy nyelvre (ez esetben a ruszinra) való fordításban valósul meg. A más irodalmak eredményei a szerbhórvát fordításban is figyelemmel kísérhetők, természetesen a fordítás mennyiségétől függően, de még inkább a barátságok és az írók együttműködése által függetlenül attól, hogy ki milyen nyelven alkot és milyen nemzetiségű. Mégis, tegyük fel, ha Fülöp Gábor barátunk egy pohárka ital mellett bejelenti új könyve megjelenését, egyedül arra kérhetem, mesélje át egy-két versét, vagy várok türelennel, míg valaki, mondjuk Vicko Árpád, elkészíti a fordítást. Amíg a barátok számon tartják egymást — ha csak néhány vers erejéig is —, s ilyenek sokan vagyunk, akkor a fordítás helyzetéről való beszélgetések sohasem feleslegesek.

S. P. fordítása